

20. GADSIMTA MĀKSLAS UN POLITISKĀS VARAS SIMBIOZE MĀKSLINIEKA UN LATVIJAS ARMIJAS VIRSNIKĀ HERBERTA MANGOLDA DZĪVĒ UN DAIĻRADĒ

MONTA GINTERE

Bc. art., Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas zinātnes nodaļas

Mākslas vēstures un teorijas apakšnozares maģistrante

E-pasts: monta.gintere@gmail.com

ANOTĀCIJA

Raksts sniedz ieskatu līdz šim sabiedrībā maz pazīstamā mākslinieka un Latvijas armijas virsnieka Herberta Mangolda (1901–1978) dzīvesgājumā, kā arī radošajā un militārajā karjerā. Līdztekus dienestam armijā viņš studēja Latvijas Mākslas akadēmijā, 1933. gadā absolvēja Grafikas meistardarbnīcu. Lai gan Mangolda daiļradi 20. gadsimta 20. un 30. gados lielā mērā sekmēja uzturēšanās militārajā vidē, viņš izstrādāja porcelāna apgleznojuma metus arī Kuzņecova porcelāna fabrikai, piedalījās Latvju mākslinieku biedrības, Kultūras fonda, kā arī citu organizāciju rīkotajās izstādēs, gūstot ievēribu ar akvareļtehnikā gleznotām fantāzijas ainām un orientāliem motīviem. Mākslai Mangolds pievērsās arī izsūtījuma gados, iemūžinot neskaitāmos akvareļos skarbo Noriļskas vidi.

Atslēgvārdi: Herberts Mangolds, akvarelis, glezniecība, grafika, Latvijas armija, Latvijas Mākslas akadēmija, padomju režīma īstenotās represijas

IEVADS

Herberts Mangolds (1901–1978) līdztekus aktīvai iesaistei mākslas pasaulē sevi spoži apliecināja arī dienestā Latvijas armijā, kurā brīvprātīgi iestājās 1919. gadā, lai piedalītos Latvijas Neatkarības karā. Viņš turpināja dienestu, 1920. gadā iegūstot virsnieka pakāpi un 1933. gadā saņemot Triju Zvaigžņu piektās šķiras ordeni kā Smagās artilērijas pulka 3. baterijas komandieris. Militārās un mākslas jomas pārklāšanās ikdienā ļāva Mangoldam

iesaistīties arī valsts limeņa projektos, tādējādi kļūstot par vienu no pirmajiem Latvijas armijas formastērpu dizaina autoriem, kā arī izveidojot Viestura ordeņa zīmes metu. Pašreizējā dalība Latvijas neatkarības cīņās un teicamās militārās spējas izrādījās liktenīgas līdz ar padomju okupāciju, kad viņu apcietināja 1941. gada 14. jūnija masu deportāciju laikā.

Okupētajā Latvijā Mangolds atgriezās 1968. gadā. Izsūtījumā pavadītais laiks izdzēsa viņa vārdu no mākslas vides, tāpēc Latvijas mākslas vēsturē viņš pašlaik ir maz pazīstams. Tēmas aktualitāti apliecina arī pieaugošā kolekcionāru interese par Mangolda mākslas darbiem. Lai gan Mangolda radošā darbība pastarpināti skatīta politisko represiju, akvareļglezniecības, kā arī porcelāna metu izgatavošanas kontekstā, nepieciešams veidot pilnveidīgāku viņa daiļrades raksturojumu, tādējādi papildinot un bagātinot Latvijas mākslas un kultūras telpu.

Pētījuma mērķis ir apzināt Herberta Mangolda lomu un pienesumu Latvijas mākslā, no dažādiem avotiem iegūstot priekšstatu par mākslinieka daudzveidīgās darbības kopainu. Lielāko aplūkotā materiāla daļu veido akvareļi, kas skatīti Latvijas Okupācijas muzeja un Jūrmalas muzeja krājumā, kā arī vairākās mākslas galerijās un izsoļu namos. Plašākais izsūtījumā tapušo akvareļu klāsts apzināts Mangoldu ģimenes privātkolekcijā Austrālijā, autorei sazinoties ar Mangolda mazmeitu Karinu Padoms (dz. 1954). Nozīmīgu aplūkotā materiāla daļu veido Kuzņecova porcelāna fabrikai zīmētie porcelāna izstrādājumu meti, kas glabājas Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā.

Atlasītais materiāls strukturēts un analizēts atbilstoši hronoloģiskajam un tematiskajam principam. Pētījumā izmantota biogrāfiskā metode, Mangolda dzīvesgājumu un radošo darbību skatot mijiedarbībā ar laikmeta vēsturiskajiem notikumiem un politisko režīmu maiņām Latvijas teritorijā 20. gadsimtā. Izvēlēta metode uzsver ne tikai personības neatkārtojamību, bet arī tās pielāgošanos mainīgās vides apstākļiem.

AGRĪNIE DZĪVES GADI, STUDIJAS LATVIJAS MĀKSLAS AKADĒMIJĀ, MILITĀRĀ KARJERA

Herberts Mangolds dzimis 1901. gada 16. maijā Slokā, kur viņa tēvs Augusts Mangolds (? – ne vēlāk par 1931) strādāja Baltijas Celulozes fabrikā par korespondentu (LNA-LVVA, 235–12–806, 13). Pēc vēlākām ziņām, Mangolda tēvs darba gaitas turpinājis skolotāja amatā, bet māte Lilija Katriņe Mangolds (dz. Rozenberga, ?–1934) bija mājsaimniece (LNA-LVA, 485–1–558, 22). Skolas gaitas Mangolds uzsāka Rīgas zēnu reālskolā, kas vēlāk kļuva par Rīgas pilsētas 2. vidusskolu. Sakarā ar mācību pārtraukumiem, ko ietekmēja Pirmā pasaules kara notikumi un varas maiņas Latvijas teritorijā,

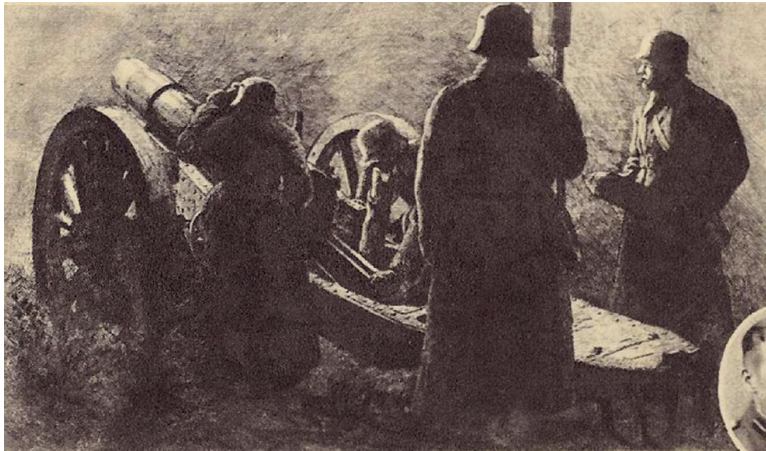
Mangolds skolu pabeidza 1919. gadā, kad brīvprātīgi iestājās kara dienestā, lai cīnītos par Latvijas neatkarību (LNA-LVA, 485–1–558, 32). 1919. gada nogalē virsnieku trūkuma dēļ neatkarības cīņu frontē viņš Latvijas Artilērijas kadetu skolā uzsāka saīsināto sešu mēnešu apmācības kursu, un 1920. gadā Mangolds ieguva leitnanta pakāpi (LNA-LVVA, 5601–1–4037, 2). Latvijas Neatkarības karā Mangolds piedalījās 1919. gada 26. augusta kaujās pie Rudzātiem, kā arī kaujās pie Jersikas un Līvāniem, ko pēc vairākiem gadiem atspoguļoja lielformāta gleznā “Pārcelšanās pār Daugavu pie Nīcgales 1919. gada 3. oktobrī” (1934, Latvijas Kara muzejs), kas bija izvietota 3. Jelgavas kājnieku pulka virsnieku klubā. Tāpat Mangolds 1919. gada 4. novembrī piedalījās cīņās pie Daudzevas, savukārt no 18. līdz 21. decembrim – Jelgavas ieņemšanas kaujās (LNA-LVA, 485–1–558, 6).

Latvijas Neatkarības karam noslēdzoties, Mangolds turpināja dienestu Latvijas armijā un vienlaikus, lai izpaustos arī mākslas jomā, 1922. gadā iestājās Latvijas Mākslas akadēmijā (turpmāk – LMA). Jau skolas gados Mangolds divus gadus mākslinieciskās prasmes attīstīja pie akadēmiķa Vjačeslava Nikolaja dēla Andrejeva (1866–?), kurš Dubultos pasniedza zīmēšanas stundas (LNA-LVA, 485–1–558, 1). Agrākie Mangolda akvareļi saglabājušies no 1917. gada un iezīmē tēmu loku, kas pavadīs un atgriezīsies viņa daiļradē visa mūža garumā. Tās ir romantiskas ziedu kompozīcijas, fantāzijā radītas ainas, kur savijas tiešs dabas vērojums un iztēle, kā arī zīmējumā precīzs medaļu un piemiņas zīmju tēlojums.

1. attēls. Herberts Mangolds. 20. gs. 20. gadi. Fotografija. LNA-LVVA, 5601–1–4037 (fotogrāfijas autore M. Gintere)

Figure 1. Herberts Mangolds. 1920s. Photography. LNA-LVVA, 5601–1–4037 (photo by M. Gintere)

2. attēls. Herberts Mangolds. Lielgabalu baterija. 1933. Papīrs, oforts. “Atpūta” (1934). Akadēmijas absolventi un viņu diplomdarbi, 5. janvāris, 21. lp. (fotogrāfijas autore M. Gintere)

Figure 2. Herberts Mangolds. The Battery of Cannons. 1933. Paper, etching. *Atpūta* (1934). Graduates of Academy and their diploma work, 5 January, p. 21 (photo by M. Gintere)

Mangolda studijas LMA viņa dienesta pienākumu dēļ noritēja ar pārtraukumiem. Tomēr viņš iesaistījās arī akadēmijas studentu sabiedriskajā dzīvē. 1923. gada 19. martā Mangolds kopā ar studiju biedriem Franci Ernestu Bangi (1895–1974), Kārli Krauzi (1904–1942), Arturu Apini (1904–1975), Robertu Vitoliņu (1900–1974), Aleksandru Zaurbeku Sosijevu (1901–1953), Andreju Pormali (1898–1977) un Eduardu Kalniņu (1904–1988) nodibināja pirmo LMA studējošo organizāciju “Dzintarzeme” (LNA-LVA, 2652–1–78, 45). Biedrība rīkoja priekšlasījumus, diskusijas par mākslu un literatūru, arī izstādes. Mākslinieciskās prasmes Mangolds apliecināja arī ārpus studijām akadēmijā, 1924. gadā zīmējot metu vieglās laukartilērijas šaušanas sacīkšu ceļojošajai balvai (Nedēļa, 08.11.1924., 18). Līdztekus tam viņš ar grafiskām ilustrācijām papildināja arī dzejnieka un ģenerāļa Voldemāra Skaistlauka (1892–1972) dzejoļu krājumu “Tālās ugunis” (1924).

20. gs. 20. gadi ir nozīmīgs posms arī Mangolda personīgajā dzīvē (1. att.). 1926. gadā viņš salaulājās ar Irmu Katrīni Krastu (1904–1981) (LNA-LVVA, 2996–12–4521, 1). Gadu vēlāk viņi kļuva par vecākiem dēlam Zigurdam (1927–1989). 1929. gadā pasaulē nāca Herberta un Irmas meita Ilona (1929–2012). Šajā laikā Mangolds aizsāka zīmēt vāku un viņjētas Latvijas Kara skolas beigušo virsnieku apvienības izdevumam “Kadets”. Savukārt ar diplomdarbu “Lielgabalu baterija” (2. att.) 1933. gadā Mangolds absolvēja Grafikas meistardarbnīcu, iegūstot mākslinieka – grafiķa grādu (LNA-LVA, 485–1–558, 3).

MANGOLDA DAIĻRADE 20. GS. 30. GADOS

Pēc LMA absolvēšanas Mangolds aktīvi turpināja iesaistīties mākslas norisēs, vienlaikus pilnveidojot prasmes arī dienestā. 1939. gadā viņu pa-augstināja par Zenīartilērijas pulka 9. baterijas komandieri (LNA-LVVA, 5601–1–4037, 14). Šajā laikā Mangolds gan izpildīja privātus pasūtījumus, ko lielā mērā nodrošināja dienests armijā, gan piedalījās valsts izsludinātos konkursos, kuros daudzkārt ieguva godalgotas vietas.

Mākslinieks galvenokārt gleznoja akvareļtehnikā, savus darbus regulāri eksponējot Latvju mākslinieku biedrības, Kultūras fonda un citu organizā-ciju rīkotajās izstādēs. Mangolds akvareļos nereti pievērsies kuģniecības vēstures tēmai. Gleznai “Kuģi” (20. gs. 30. gadi, privātkolekcija), kurā attē-lota hercoga Jēkaba laika burinieku flote, 1939. gada izstādē Rīgas Pilsētas mākslas muzejā atzinīgus vārdus izteica Valsts prezidents Kārlis Ulmanis (1877–1942), aicinot to iegādāties Sabiedrisko lietu ministrijai un novietot pirmajā Latvijas tūristu tvaikonī “Banga” (Latvijas Kareivis, 01.07.1939.). Nozīmīgu Mangolda daiļrades daļu veido arī iztēlē radītas fantāzijas ainas, ko nereti papildina orientāli motīvi.

Pētījumā apzināti arī Mangolda radītie ekslibri jeb grāmatzīmes. Ekslibra pamatlicējs latviešu grafikā ir LMA profesors Rihards Zariņš (1869–1939), kas bija Mangolda absolvētās meistardarbnīcas vadītājs. Mangolda darinā-tajos ekslibros vērojamas atsauces uz māksliniekam tuvo latviskās vides un elementu atspoguļojumu, kas atbilst attiecīgā perioda aktuālās ideoloģijas ievirzēm.

30. gadu otrajā pusē Mangolds vairākām skolām un biedrībām izstrā-dājis karogu metus. Tie līdz mūsdienām nav saglabājušies, taču darināto karogu reprodukcijas, kā arī informāciju par to vizuālo veidolu var atrast periodikā. Mangolds karogu metus veidojis Dobeles ģimnāzijai, Pededzes pamatskolai un Rūjienas draudzes skolai. Tāpat pēc mākslinieka zīmēju-miem karogi tapuši Rīgas amatnieku biedrībai, Rīgas skolnieku rotas kara-vīru biedrībai un Rīgas Jūrmalas amatnieku biedrībai. Kā viens no nozīmī-gākajiem minams Armijas štāba rotai veidotais karoga mets (1933, Latvijas Nacionālā bibliotēka). Mākslinieka veidotie meti ir stilistiski līdzīgi – lai gan zīmējuma sižets un saturs karogos var atšķirties, tos vieno elementu kopums, kas raksturo konkrētas organizācijas piederības vietu.

Svarīgu Mangolda daiļrades daļu veido arī meti Kuzņecova porcelāna fabrikas izstrādājumu apleznošanai. Ievērojams sasniegums šajā jomā ir viņa daļība Pasaules izstādē Parīzē (1937), kur viņš saņēma sudraba godal-gu (Brīvā Zeme, 02.02.1940.). Mākslinieka darbos lielākoties atspoguļotas lauku dzīves ainas – darbi tīrumā, atpūta pie upes, dārzā, svētki, sasto-pamas arī zvejniecības un kuģniecības tēmas, kā arī tautasdziesmām vai literāriem darbiem veltītas kompozīcijas. Autoritārā režīma posma mākslā

3. attēls. Herberts Mangolds. Skice dekoratīvai vāzei ar tautumeitu. 20. gs. 30. gadi. Papīrs, akvarelis, bronza. 15 × 33,5 cm. Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejs, DLM/K 4919 (fotogrāfijas autore M. Gintere)

Figure 3. Herberts Mangolds. Sketch for a decorative vase. 1930s. Paper, watercolor, bronze. 15 × 33.5 cm. Museum of Decorative Arts and Design, DLM/K 4919 (photo by M. Gintere)

bija raksturīga nacionālā identificēšanās ar zemniecisko. Nacionālajai tematikai veltītajās figurālajās ainās Mangolds centies pēc iespējas etnogrāfiski precīzi attēlot tautastērpus, reizēm dekoratīvajiem elementiem kļūstot ģeometriskiem, iekļaujoties *Art Deco* stilistikā. Kā viens no augstvērtīgākajiem piemēriem minams mets vāzei ar tautumeitu zem ziedošas ābeles (3. att.). Vāze glabājas Pētera Avena (dz. 1955) kolekcijā, turklāt skice īstenota vienā eksemplārā, apgleznojuma autore ir Jeļizaveta Gegello (dz. Maļikova, 1904–1999). Pēc Mangolda metiem apgleznotais porcelāns mūsdienās kļuvis par retumu, kas Latvijas muzeju kolekcijās pārstāvēts vien nelielā skaitā.

IZSŪTĪJUMS, 1941–1968

1940. gadā pēc Latvijas okupācijas padomju totalitārais genocīds strauji vērsās pret bijušās Latvijas armijas virsniekiem (Bambals 2000, 94). 1940. gada septembrī uz Latvijas armijas bāzes tika izveidots Sarkanās armijas 24. teritoriālais strēlnieku korpus. Zenīartilērijas pulku, kurā Mangolds dienēja (LNA-LVVA, 5601–1–4037, 14), tajā iekļāva kā 111. zenīartilērijas divizionu. 24. teritoriālais strēlnieku korpus 1941. gada jūnija sākumā saņēma pavēli doties uz vasaras nometni Litenē, kamēr 111. zenīartilērijas divizionu novietoja vasaras nometnē Mangaļsalā (Jēkabsons 2002, 226), kur 1941. gada 14. jūnija masu deportāciju laikā Mangoldu apcietināja (Tēviņa, 26.07.1941.). LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Valsts drošības komitejas jaunākais leitnants Zuevs apcietinājuma lēmumā rakstījis: “Herberts Mangolds, bijušās Latvijas armijas virsnieks, bijušās Ulmaņa valdības apbalvotais, nodarbojās ar pretpadomju aģitāciju – pierādīja padomju bruņojuma nederīgumu un tehnikas atpalicību.” (LNA-LVA, 1987–1–17661, 1) Nopratināšanas protokols parāda Mangolda stingro stāju, apliecinot uzticību dzimtenei: “[..] mani politiskie uzskati ir nacionālistiski, es vēlētos, lai Latvijā saglabātos buržuāziski nacionālistiskā iekārta. Sakarā ar šiem maniem uzskatiem padomju varu Latvijā es nevēlos” (Konstante 2017, 587). Pēc vairākām nopratināšanām Rīgā Mangoldu pārsūtīja uz Noriļsku Sibīrijas ziemeļos, kur 1941. gada 29. novembrī Taimiras nacionālā apgabala tiesa viņam piesprieda nāvessodu (LNA-LVA, 1987–1–17661, 15), taču mākslinieks nepadevās un rakstīja KPFSR Augstākajai tiesai kasācijas lūgumu. 1942. gada 21. aprīlī PSRS Augstākā Padome nāvessodu nomainīja pret 10 gadiem ieslodzījumā labošanas darbu nometnē.

Bezcerības un nolemtības sajūta, kas Mangoldu pārņēma izsūtījumā, atklājas virsnieka Anatolija Sondora (1891–1944) 1942. gada rudens atmiņās, kas publicētas dokumentālajā romānā “Ekshumācija”. Saruna starp Mangoldu un Sondoru norisinājās barakā, vērojot ziemeļblāzmu: “Kapteiņi Mangold, nāc vismaz tu! Pastāvi man blakus, paskaties. Tu taču esi

mākslinieks, Mangold.” – “Biju, Sondor, biju. Tik ļoti sen atpakaļ, ka īsti nevaru vairs atcerēties.” Sondors turpināja: “Būtu tagad krāsas!” – “Krāsu mums vēl ilgi nebūs, Sondor. Visdrīzāk – nebūs, nebūs nekad.” – “Bet tev ir zīmulis, Mangold.” Mākslinieks apstiprinoši atbildēja, piebilzdams: “Ja tu to gribi, tad ņem. Papīra – tā gan man nav, bet virtuvē es redzēju papes kasti. Vai man to mēģināt dabūt?” – “Pamēģini gan, es tik tālu nevaru vairs aiziet,” atbildēja Sondors (Liepa 1990, 184–185).

1951. gada 8. martā Mangoldu atbrīvoja no Noriļlaga nometnes (LNA-LVA, 1987–1–17661, 15), tomēr bijušie virsnieki atpakaļ uz dzimteni doties vēl nevarēja. Noriļska – mūžīgā sasaluma un kapsētas pilsēta – kļuva par Mangolda nometinājuma vietu uz vairāk nekā 20 gadiem. Pēc iznākšanas no lēģera Mangolds kādu laiku strādāja krāsotāju brigādē, bet vēlāk par mākslinieku-noformētāju pilsētas kultūras namā (Bambals 2000, 133–135).

Padomju okupācijas sekas izjuta arī Latvijā palikusī Mangolda ģimene. 1941. gada jūnijā tika pieņemts lēmums no Latvijas PSR kā sociāli bīstamu elementu izsūtīt arī Mangolda sievu kopā ar bērniem, tomēr, karam sākoties, lēmums netika īstenots (LNA-LVA, 1987–1–17661, 2). 1944. gadā viņa kopā ar vecākiem un meitu emigrēja uz Vāciju. Emigrācijā Mangolda meita Ilona 1949. gadā salaulājās ar pulkveža Fridriha Brieža (1888–1918) dēlu Juri Briedi (1916–2002). Šī paša gada septembrī viņi izceļoja uz Melburnu. Ilonas un Jura ģimenē piedzima meita Karina (1954) un dēls Juris (1957) (Timšāns 1998). Herberta Mangolda mazbērni arī pašlaik dzīvo Austrālijā.

Skaudrās atmiņas par izsūtījumā pavadīto laiku glabā ievērojams skaits Mangolda akvareļu, kas galvenokārt atspoguļo Noriļskas skarbos klimata apstākļus un raksturīgas dabas parādības (4. att.). Sniegotajās ainavās paveras skati uz Noriļskas ieslodzījuma nometni – apsnigušām vienstāvu guļbūvēm vai barakām, ko iežogo dzeloņdrāšu žogs. Dažkārt kalnu grēdu fonā mākslinieks izcēlis ziemeļu pirmiedzīvotājus, kas ar ziemeļbriežu ganāmpulkiem klejo pa tundru. Vairākos darbos attēlots arī Šmita kalns, kas paceļas virs Noriļskas. Saules staros vai baltā sniega segā izceltais kalna reljefs Mangolda akvareļos neliecina, ka tā pakājē tika aprakti bojāgājušie ieslodzītie, kuru vidū bija arī latviešu virsnieki (Kalniņš 1985). Šmita kalns mākslinieka akvareļos kļuva par mēmu liecinieku padomju varas nežēlībai.

Hruščova atkušņa laikā Mangoldam radās iespēja izbraukt uz citiem Padomju Savienības reģioniem, ceļojumu iespaidus fiksējot akvareļos un skicēs. Vienā no darbiem rādīts Simeizas (*Simeiz*) pilsētciems Krimas pusē (1959, Mangoldu ģimenes privātkolekcija Austrālijā), attēlojot vietai raksturīgo klinšaino ainavu. Savukārt 1963. gadā mākslinieks tvēris teiksmaino austrumu pilsētu Samarkandu un Šahi-Zindas (*Shah-i-Zinda*) mauzoleju, atainojot interesi par orientālo arhitektūru.

Papīru, krāsas, tinti un citus piederumus gleznošanai Mangolds ieguva maiņas ceļā, vietējiem iedzīvotājiem zīmējot apsveikuma kartītes un

4. attēls. Herberts Mangolds. Polārā nakts. 20. gs. 60. gadi. Papīrs, akvarelis. Latvijas Okupācijas muzejs, OMF 6518/6 (fotogrāfijas autore M. Gintere)

Figure 4. Herberts Mangolds. Polar night. 1960s. Paper, watercolor. Museum of the Occupation of Latvia, OMF 6518/6 (photo by M. Gintere)

5. attēls. Herberts Mangolds. Austrumu motīvs. 20. gs. 70. gadi. Papīrs, akvarelis. 10 × 15,5 cm. Klasiskās mākslas galerija “Antonija” (fotogrāfijas autore M. Gintere)

Figure 5. Herberts Mangolds. Eastern motif. 1970s. Paper, watercolor. 10 × 15.5 cm. Classic Art Gallery “Antonija” (photo by M. Gintere)

darinot akvareļus. Materiālus mākslinieka darbam sūtīja arī viņa meita Ilo-
na no Austrālijas caur Latvijā palikušo Mangolda dēlu Zigurdu.

Pēc izsūtījumā pavadītajiem 27 gadiem Mangolds okupētajā Latvijā at-
griezās 1968. gadā, kur dzīvoja dēla ģimenē. Lai gan 1959. gadā Mangoldu
reabilitēja (LNA-LVA, 1987–1–17661, 15), mākslas vidē viņš palika neat-
zīts. Pēc atgriešanās mājās mākslinieks iespēju robežās turpināja zīmēt un
gleznot (Laiks 1978). Līdzīgi kā jaunības gados, viņš aizrāvās ar ziedu kom-
pozīcijām, kā arī fantāzijā radītām ainām (5. att.). Pirms nāves Mangolds
vēl satika sievu un meitu, kuras pāris reizi atbrauca no Austrālijas, tomēr
atkalredzēšanās Mangoldam bija sāpīga.

Mākslinieks un virsnieks Herberts Mangolds mūžībā devās 1978. gada
29. martā.

SECINĀJUMI

Herberts Mangolds vērtējams kā nozīmīga personība Latvijas vēsturē:
gan kā pirmās Latvijas Republikas armijas virsnieks, gan uzrādot līdz šim
pietiekami neapzinātu sniegumu un ieguldījumu Latvijas mākslā. Pastāvi-
gais dienests armijā lielā mērā sekmēja un veidoja mākslas darbu pasūti-
jumus, piemēram, Viestura ordeņa zīmi, virsnieku preses izdevuma nofor-
mējumu un karoga metu Armijas štāba rotai. Lai gan 30. gadu otrajā pusē
Mangolda darbos arvien vairāk parādās idealizēti romantizēta nacionālā
tematika, viņa daiļradē ienāk arī laikmetīgā *Art Deco* iezīmes. Latviskās
tematikas idilliskais tēlojums spilgti atklājas viņam pasūtītajos Kuzņecova
fabrikas porcelāna apgleznojuma metos, karogu metos, ekslibros un pamar-
kās. Tomēr akvareļos mākslinieks neieslīgst stereotipiskos latviska satura
meklējumus, bet gan ļauj iekšējās pasaules impulsiem, kas paver fantas-
tisku un teiksmainu ainu redzējumu.

Neatlaidība un mērķtiecība rosināja Mangoldu līdzdarboties arī mākslas
organizācijās – korporācijā “Dzintarzeme” un Latvju mākslinieku biedrībā,
kas radīja iespēju piedalīties apvienību, kā arī valsts un Kultūras fonda ri-
kotajās izstādēs, tādējādi iegūstot publicitāti arī preses izdevumos. Man-
golds mākslas recenzentu redzējumā galvenokārt izcēlās ar orientālajiem
motīviem un fantāzijas ainām.

Mangolda aizrautībai ar mākslu bija būtiska loma arī izsūtījuma gados,
kad tā kļuva par veidu, kā distancēties no nospiedošās apkārtnes atmos-
fēras. Nometinājuma laikā tapušie akvareļi skatāmi kā nozīmīga vēstures
liecība, kas ataino Noriļskas vidi, ieslodzījuma nometni, kā arī skarbos kli-
matiskos apstākļus. Māksla kā iekšējās brīvības izpausme bija klātesoša arī
Mangolda noslēdzošajā dzīves posmā pēc atgriešanās no izsūtījuma.

PATEICĪBAS

Īpašs paldies Herberta Mangolda mazmeitai Karinai Padoms par laipno uzņemšanu viņas viesošanās laikā Rīgā, kā arī atsūtītajām akvareļu fotogrāfijām.

IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

NEPUBLICĒTIE AVOTI

- Daugavgrīvas artilērijas leitnanta Herberta Augusta d. Mangolda dienesta gaitas saraksts. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs (Rīga, turpmāk – LNA-LVVA), 5601–1–4037, 2.–14. lp.
- Dubultu latviešu un vācu draudzes 1901.–1903. gada dzimušo un kristīto, laulāto un mirušo reģistrs. LNA-LVVA, 235–12–806, 13. lp.
- LMA studentu korporācijas “Dzintarzeme” vispārējie nosacījumi, trimdas komāns un tā papildinājumi, Jāņa Audriņa atmiņas par “Dzintarzemes” dibināšanu u. c. informatīva satura dokumenti. Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvs (Rīga, turpmāk – LNA-LVA), 2652–1–78, 45. lp.
- Mangolde Irma. LNA-LVVA, 2996–12–4521, 1. lp.
- Mangolds Irma. LNA-LVA, 1987–1–17661, 1.–15. lp.
- Mangolds, Herberts Augusta d., dz. 1901. g. LNA-LVA, 485–1–558, 3.–32. lp.

PERIODIKA

- Atzinība mūsu māksliniekiem. *Brīvā Zeme*, 02.02.1940.
- Ceļojošā balva visas vieglās laukartilērijas sacikšu šaušanā uzvarējušai baterijai. *Nedēļa*, 08.11.1924., 18.
- Kalniņš, V., 1985. Pilsēta uz upuru kauliem. *Latvija Amerikā*, 48, 30.11.1985.
- Skates, kas jāredz ikkatram. Valsts Prezidents Mākslas un celtniecības izstādēs. *Latvijas Kareivis*, 01.07.1939.
- Sludinājumu sadaļa. *Tēvija*, 26.07.1941.
- Šm., A., 1978. Aizgājušie. *Laiks*, 30, 15.04.1978.

LITERATŪRA

- Bambals, A., 2000. 1940./41. gadā represēto latviešu virsnieku piemiņai. Strods, H., (sast.). *Genocīda politika un prakse*. Rīga: Latvijas Okupācijas muzejs, 92–158.
- Jēkabsons, Ē., 2002. 1941. gada 14. jūnijs Sarkanās armijas 24. teritoriālajā strēlnieku korpusā. Brencis, M., Ērglis, Dz., (sast.). *1941. gada 14. jūnija deportācija – noziegums pret cilvēci*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 224–235.
- Konstante, I., 2017. *Staļina garā ēna Latvijas tēlotājā mākslā. 1940–1956*. Rīga: Neputns.
- Liepa, A., 1990. Fragmenti no romāna “Ekshumācija”. Lice, A., (sast.). *Via dolorosa. Staļinisma upuru liecības*. Rīga: Liesma, 157–191.
- Timšāns, S., 1998. Pulkveža Briēža piemiņas brīdi. *Latvijas Vēstnesis*, 249/250. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/49552> (skatīts 29.11.2023.).

SYMBIOSIS OF ART AND POLITICAL POWER OF THE 20TH CENTURY IN THE LIFE AND CREATIVE ACTIVITY OF HERBERTS MANGOLDS, ARTIST AND LATVIAN ARMY OFFICER

MONTA GINTERE

Bc. art., master's student at the Art Academy of Latvia,

Department of Art History and Theory

E-mail: monta.gintere@gmail.com

ABSTRACT

The research provides an insight into the personality of the lesser-known artist and Latvian Army officer Herberts Mangolds. Along with the service, he studied at the Art Academy of Latvia, graduating from the Graphic Art Master Class in 1933. Although Mangolds' creative work in the 1920s and 1930s was largely involved with the military service, he also made designs for the porcelain commissioned by the Kuznetsov Factory, participated in exhibitions organized by associations, as well as by the state, gaining attention with fantasy scenes and oriental motifs. Mangolds also painted during his exile, capturing the harsh environment of Norilsk in watercolours.

Keywords: Herberts Mangolds, watercolour, painting, graphic art, Latvian Army, Art Academy of Latvia, Soviet repressions.

Summary

Herberts Mangolds (1901–1978), alongside his active involvement in the field of art, also demonstrated excellent abilities in the service of the Latvian Army, which he voluntarily joined in 1919 to participate in the Latvian War of Independence. He continued the service, attaining the rank of officer in 1920 and receiving the Order of the Three Stars, 5th Class, in 1933 as the commander of the 3rd Battery of the Heavy Artillery Regiment. His self-sacrificing participation in battles for Latvia's independence and his excellent military capabilities proved fatal as the Soviet occupation of Latvia started – Mangolds was arrested during the mass deportations of 14 June 1941. Mangolds returned to the Soviet Latvia in 1968. The time spent in exile erased his name from the artistic environment, therefore, he is currently little known in the history of Latvian art.

The study uses the biographical method, viewing Mangolds' life and creative work in interaction with the historical events of the era and the changes of political regimes in the territory of Latvia in the 20th century. The chosen

method accentuates both the uniqueness of the personality and its adaptation to the changing external conditions.

Overlapping of the military and art spheres in Mangolds' daily life enabled his involvement in the implementation of several government projects – he was one of the authors who designed the first uniforms of Latvian Army, and created the design for the Order of Viesturs. His watercolours painted during the exile present a historically notable evidence, which can be viewed as documentary images representing the time spent in the correctional labour camp.